

Soru-Cevap

İslam Şahsiyeti kitabının ikinci cüzünün 417. sayfasında şu ifade geçmiştir: "...Zira mesela, bir sene bir evde oturmaya karşılık bir hayvanın satılması caiz olmaz. Fakat bir evde oturmaya karşılık bir bahçenin kiralanması sahih olur. Çünkü alış-veriş malın mal ile değişimidir. Dolayısıyla malın menfaat ile değişimi alış-veriş sayılmaz. Kiralama ise böyle değildir. Zira o, bir bedel karşılığı menfaat üzerine sözleşmedir. Bu bedelin, mal olması zaruri değildir, menfaat de olabilir."

İktisat Nizamı kitabının 375. sayfasında ise şu ifade geçmiştir: "...İslam, kira ve alış-veriş hükümlerini açıklarken mal ve hizmetlerin kıymetleri ile ilgili belirli bir mübadele aracı belirtmemiştir. İslam, karşılıklı rızaya dayanan mübadele konusunda insanı serbest bırakmıştır. Örneğin; Kur'an öğrenmesi şartıyla, bir erkeğin bir kadınla evlenmesi caiz olduğu gibi, bir malı, bir gün çalışma karşılığında alabilmesi ve belirli miktarda hurma karşılığında başka bir kişinin yanında bir gün çalışması da caizdir..."

Benim Burada İki Sorum Var:

Birincisi: İslam Şahsiyeti kitabının ikinci cüzünde geçtiği üzere alış-veriş malın mal ile değişimi/mübadelesi olması itibarıyla bir evde oturma karşılığında bir hayvanın satılması caiz değildir. Oysa bu durum, bir malın evin menfaati ile mübadelesidir. Ancak bir evde oturmaya karşılık bir bahçenin kiraya verilmesi caizdir. İktisat Nizamı kitabında ise bu alış-veriş caiz kılınmış ve şöyle denmiştir: "Bir malı, bir gün çalışma karşılığında alabilmesi caizdir." Yani malın bir hizmetin menfaati karşılığında satılmasıdır. Dolayısıyla müşteri, sahibinin yanında çalışmasının menfaati karşılığında malı almaktadır. Görüldüğü üzere Şahsiyet ile İktisat kitapları arasında bir çelişki vardır. O halde bunun hangisi doğrudur? Bir malı menfaat karşılığında satmak caiz midir yoksa caiz değil midir?

İkincisi: Şayet caiz değilse haracî arazinin satışı menfaatinin satışı olduğu bilindiği halde bu nasıl gerçekleşmektedir? Çünkü haracî arazinin rekabesi, Müslümanların mülkü olup haracî arazinin sahibi onun menfaatinden başka hiçbir şeye sahip olamaz. O halde haracî arazinin menfaatinin mal ile mübadele edilmesi bir satış olarak isimlendirilir ve buna alış-veriş hükümleri intibak eder mi?

Birinci Sorunun Cevabı:

1- Bir yerde (mübadele), başka bir yerde (alış-veriş), bir başka yerde (kira/icara) olarak isimlendirilmiştir.

2- İslam mübadeleyi, haram olmadıkları sürece mal, hizmet ve menfaat arasında kullanmıştır. Dolayısıyla bir arabanın veya iki arabanın bir ev ile mübadele edilmesi caiz olduğu gibi bir arabanın bir evde birkaç ay oturma ile mübadele edilmesi de caizdir.

Yine bir günlük veya bir aylık çalışmanızı belirli meblağda bir para ile mübadele etmeniz caiz olduğu gibi bir günlük veya bir aylık veya bir senelik çalışmanızı bir ev veya araba ile mübadele etmeniz de caizdir...

Yani -dediğimiz- gibi haram olan bir mal veya haram olan bir menfaat veya haram olan bir işte verilen hizmet olmadığı ve karşılıklı rıza olduğu sürece bir hizmetin bir mal veya bir emtia veya bir menfaat ile mübadele edilmesi caizdir.

3- Alış-veriş bir tür mübadele olup malın mal ile mübadelesidir. Bu nedenle iki nakit arasında veya nakit ile emtia arasında olması gibi mübadele, bir mal ile başka bir mal arasında olduğu sürece bu, bir alış-veriştir ve buna alış-veriş hükümleri intibak eder.

4- İcara/kira, mübadelenin başka bir türü olup bir bedel karşılığında menfaat üzerinde yapılan akittir. Bedel ise mal olabileceği gibi menfaat te olabilir. Dolayısıyla belirli meblağda bir nakit veya buğday yada hurma gibi bir mal karşılığında bir gün veya bir ay çalışmanız caiz olduğu gibi... bir evde bir ay oturmanız karşılığında birgün veya bir ay çalışmanız da caizdir.

Dolayısıyla mübadele, menfaat ve emtia veya mal arasında olduğu sürece bu, bir icaradır ve buna icara hükümleri intibak eder.

5- Bunları öğrendiğimizde İktisat Nizamı'nda ve İslam Şahsiyeti'nin ikinci cüzünde geçen ifadeleri aşağıdaki şekilde anlamamız kolaylaşacaktır:

a- İktisat Nizamı'nda geçenler nakit babı hususunda olup mübadele genel olarak zikredilmiş ve emtia, hizmet ve menfaat arasında olmasına cevaz verilmiş... Ardından da İslam'da nakitte mübadele aracının altın ve gümüş olduğuna ulaşılmıştır.

Dolayısıyla nakit babındaki bahs mübadele hakkında olup bu, sahihtir. Yani mübadele mal, emtia ve hizmet arasında olmaktadır.

b- İslam Şahsiyeti'nin ikinci cüzünde geçenler ise icara/kira hakkında olup icara ile alış-verişin arasını ayırmak içindir. Dolayısıyla İslam Şahsiyeti'nde araçlarından her birinin (mal) olduğu genel mübadelenin bir türünden bahsedilmektedir. Bu da alış-veriş olarak isimlendirilir ve kendisine has hükümleri vardır. Keza araçları (menfaat veya hizmet ile) (mal) veya (menfaat ve hizmet) ile (menfaat ve hizmet) olduğu genel mübadelenin başka bir türünden bahsedilmektedir ki bu da icara olarak isimlendirilir.

c- Binaenaleyh İktisat Nizamı ve İslam Şahsiyeti kitaplarında geçenlerden her biri kendi babında sahihtir.

d- Ancak İktisat Nizamı'nda mübadeleden bahsedilirken verilen misalde (alma) lafzının kullanılmasından dolayı bir karıştırma olmuştur ki bu, şu ifadedir: **"...bir malı, bir gün çalışma karşılığında alabilmesi caizdir..."** Bundan maksat şudur: **"Malı, sahibinin yanında bir günlük çalışma ile mübadele etmesi caizdir"** Zira konu, mübadele hakkında olup bu şekilde belirtilmiş olsaydı karışıklık ortadan kalmış olurdu. Çünkü bize göre bu tür bir mübadele, icara babına girer ve buna alış-veriş hükümleri değil icara hükümleri intibak eder. Zira bir gün çalışan bu adamın ücreti, bu mal olup bu duruma alış-veriş hükümleri intibak etmez.

İslam Şahsiyeti kitabının ikinci cüzünün 375. sayfasında alış-veriş bahsinin başında: **"Alış-veriş lügatte mutlak olarak mübadele olup almanın zıttıdır..."** şeklinde geçtiği üzere alış-veriş, lügatte mübadele olarak isimlendirilmesine rağmen şeran mübadele türlerinden bir tür olup malın malla mübadelesidir. Nitekim yukarıdaki ifadenden sonra şu ifade geçmiştir: **"Şeriata göre alış-veriş; karşılıklı mülkiyet hakkını devretme ve devir alma şeklinde bir malın bir mal ile değişimidir..."**

Bundan dolayı karışıklığı ortadana kaldırmak için bu cümleyi yukarda belirttiğim şekilde tashih edeceğiz. Yani: **"..bir malı, bir gün çalışma karşılığında alabilmesi caizdir..."** cümlesi yerine şu cümleyi koyacağız: **"Malı, sahibinin yanında bir günlük çalışma ile mübadele etmesi caizdir."**

Çünkü bize göre doğru olan şeran alışveriş, İslam Şahsiyeti kitabının ikinci cüzünün 375. sayfasında geçen alış-verişin tanımında olduğu gibi (**malın malla mübadele edilmesidir**).

Ayrıca menfatin, hizmetin ve malın mübadelesini belirli şartlarda alış-verişe dahil eden ve malın malla mübadelesi ile sınırlandırmayan fakihlerin olduğu da bilinmelidir. Ancak bize göre râcih olan; yukarıda belirttiğimiz gibidir.

İkinci Sorunun Cevabı:

İcaranın tanımı, bir bedel karşılığında menfaat üzerinde yapılan akittir. Burada menfattan maksat, geçici menfaattir. Yani menfaatin, onu geçici bir sınırla sınırlandıran muayyen şartları ve keyfiyetleri taşımasıdır. Mesela oturmak için bir evin bir seneliğine kiralanması, kiralanın şeyin geçici bir menfaati taşıması demektir ki bu da belirli bir süre zarfıdır.

Haracı arazinin menfaatine gelince; rekabesi Müslümanların mülkü olmasına rağmen bu menfaat, sürekli olarak sahibinin mülküdür. Bu nedenle haracı arazinin menfaatinin satılması ve buna alış-veriş hükümlerinin intibak etmesi sahihtir. Bunun delili ise sahabe [Rıdvanullahi Aleyhim]'in, Ömer'in haracî arazi hakkındaki fiilinden çıkarılan hüküm üzerindeki icmâsıdır.

Nitekim İslam Şahsiyeti kitabının ikinci cüzünün 317. sayfasının son paragrafının son satırında şöyle geçmiştir: **"Ancak haracı arazisinde miras bırakılan, ancak onun daimi menfaatidir. Arazinin bizzat kendisi miras bırakılmaz. Çünkü o arazi, bütün Müslümanlara ait bir mülktür. Menfaatine gelince: Ömer Bin el-Hattab, onun sürekli menfaatinin zamanın sonuna kadar sahiplerinin elinde kalmasına onay vermiştir... Menfaat, mülk edilir ve miras bırakılır. Menfaatin sahibi, onda satmak, rehin-ipotek, vasiyette bulunmak, hibe etmek gibi bütün tasarruf çeşitleriyle tasarrufta bulunma hakkına sahiptir."** Ardından aynı kitabın 319. sayfasının dördüncü paragrafının birinci satırında şöyle geçmiştir: **"Arazinin menfaatine sahip olan kimsenin bu menfaati satması, fiyatını-değerini istemesi hakkı vardır. Çünkü menfaatler satılırlar ve değerleri de hak edilir."** İşte tüm bunlar bahsin, haracî arazi hakkında olması bakımından daimi menfaat hakkındadır.

Velhasıl:

-Mubah ve karşılıklı rıza olduğu sürece mal, emtia, hizmet ve menfaatlerde mübadele caizdir.

-Mübadele, alış-veriş ve icardan daha kapsamlıdır. Eğer mübadele, malın mal ile mübadelesi olursa bu alış-veriş olur. Yok eğer mübadele, mal, menfaat ve hizmet şeklinde olursa bu icara olur.

-Daimi menfaatin mübadelesine haracî arazide olduğu gibi alış-veriş hükümleri intibak eder.